

KONFERENSIYA

**“ZAMONAVIY TA’LIM TIZIMINI
RIVOJLANTIRISH VA UNGA QARATILGAN
KREATIV G’OYALAR,
TAKLIFLAR VA YECHIMLAR”**

@bestpublication | | Street: Alisher Navoiy

FARG’ONA 2022

Yulchiyeva Dilnoza Anvarovna <i>INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI TURIZM SOHASIGA OID ATAMALARNING QIYOSIY TADQIQI</i>	
Gafurova Nodira Ravshanovna Rahmonova Muslimahon Tolibjon qizi <i>LINGVOCULTUROLOGICAL STUDY AND CLASSIFICATION OF THE TERM TOLERANCE</i>	219
Umarov Baxtishod Obloqulov Dilmurod <i>AMIR TEMUR BUYUK SARKARDA – DAVLAT ARBOBI</i>	222
Мамасолиева Гулсумой Арабжон қизи <i>МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ЁШИДАГИ БОЛАЛАРДА МАТЕМАТИК ТАСАВВУРЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ МЕТОДИКАСИ</i>	226
Арипова Дилдора акбар қизи <i>МАКТАБГАЧА КАТТА ЁШДАГИ БОЛАЛАРДА КОММУНИКАТИВ КОМПЕТЕНЦИЯНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ИМКОНИЯТЛАРИ</i>	229
Мамажоновна Мухайё Мухаммаджоновна <i>МАКТАБГАЧА КАТТА ЁШДАГИ БОЛАЛАРДА КОММУНИКАТИВ КОМПЕТЕНЦИЯНИ ШАКЛЛАНТИРИШ МЕТОДЛАРИ</i>	233
Рахмонова Нозимахон Шодмонова Нодирахон <i>МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРДА КОММУНИКАТИВ КОМПЕТЕНЦИЯНИ РИВОЖЛАНТИРИШ</i>	236

AMIR TEMUR BUYUK SARKARDA – DAVLAT ARBOBI

Umarov Baxtishod –*BuxDU,
Buxoro tarixi kafedrası o‘qituvchisi*
Obloqulov Dilmurod –*BuxDU,
Tarix va madaniy meros fakulteti
tarix ta’lim yo‘nalishi 2-kurs talabasi*

Mashhur davlat arbobi, O‘rta asrlar islohotchisi, sarkarda, adolat uchun tolmas kurashchi, ilm-fan va madaniyat rahnamosi Amir Temur davrida ilm-fan, madaniyat va ta’lim mislsiz darajada yuksaldi.

Siyosiy maydonga qadam qo‘yganida Amir Temur endigina 24 yoshga kirgandi. Mamlakat parokanda, mahalliy siyosiy kuchlar o‘rtasidagi o‘zaro qarama-qarshiliklar avj olgandi. Ustiga ustak, Chingizxon avlodlari Movarounnahrda tez-tez bosqin uyushtirib turardi.

Taxminan bir asr davom etgan bu davrda Movarounnahrning istibdod alamini tortgan oddiy fuqarolaridan to yirik siyosiy arboblarigacha juda ham og‘ir kun kechirdilar. Jamiyatga ozodlikka va taraqqiyotga bo‘lgan intilishlarni o‘zida mujassam etgan xaloskor, dohiy zarur edi. Taqdir taqozosi bilan Amir Temur ana shunday xaloskor va yo‘lboshchi sifatida tarix sahnasida paydo bo‘ldi.

1370 yilda Amir Temur Balxda bo‘lib o‘tgan qurultoyda Movarounnahrning ulug‘ amiri deb e‘lon qilindi. Tarqoqlikni bartaraf etib, ayrim o‘lkalarni yagona davlatga birlashtirish Amir Temurning asosiy maqsadi edi. U davlatning poytaxti qilib So‘g‘diyoning qadimiy poytaxti bo‘lgan Afrosiyob xarobalari yonidagi Samarqandni belgiladi va yangi shaharga asos soldi.

Amudaryo bilan Sirdaryo oralig‘i, shuningdek, Farg‘ona va Shosh viloyatlarini birlashtirib o‘ziga bo‘ysundirgandan keyin Amir Temur boshqa mamlakatlarga harbiy yurishlarga kirishdi.

Amir Temur saltanati O‘rta Osiyoda 35 yil (1370-1405) hukm surdi. U Markaziy Osiyo hududlarini yagona markazlashgan davlatga birlashtirdi, Hind va Gangadan to Sirdaryo va Zarafshongacha, Tyan-Shandan to Bosforgacha ulkan imperiya barpo etdi.

Amir Temur harbiy yurishlarining bilvosita oqibatlari ulkan ahamiyatga ega: u Xitoyda Min sulolasi davlat boshiga kelganda mo‘g‘ullarning Xitoyga solayotgan xavfining oldini oldi; Oltin O‘rdani yengib Moskva Rusi uchun ham xuddi shunday yordam ko‘rsatdi. 1402-yilda usmonlilar sultoni Boyazid ustidan Yevropa uchun katta ahamiyatga ega bo‘lgan g‘alabani qozonib, usmonlilarning Konstantinopolni istilo etishlarini yarim asrga surib yubordi. Frantsuz tarixchisi R.Gruse XX asr boshlarida “Amir Temurning Boyazid ustidan g‘alabasi xristian olamini asrab qoldi”, deb yozgan edi.

Tarix Amir Temurni makedoniyalik Iskandar, Doro 1, Yuliy Sezar kabi yirik sarkardalar bilan bir qatarga qo‘yadi. Amir Temur mingta jang o‘tkazib birontasida ham yengilmagan mashhuri zamon sarkarda sifatida, davlat tuzilishi ishlariga, ilm-fan, ma‘rifat, madaniyat taraqqiyotiga ulkan hissa qo‘shgan siyosiy arbob sifatida tarixga kirdi.

Amir Temur tarafidan tarqoq viloyatlar yagona davlatga birlashtirilib, markaziy hokimiyat tuzilib barqarorlashgandan keyin, mamlakat iqtisodiyoti mustahkamlandi, savdo va hunarmandchilik ishlab chiqarishi rivojlana boshladi, qo‘shni va uzoqdagi mamlakatlar bilan savdo-xo‘jalik aloqalari kengaydi.

Amir Temur hayotlik paytida davlat boshqaruvi haqida “Temur tuzuklari” degan nomda mashhur bo‘lgan maxsus kitob yozilgan edi. Unda bu mashhur davlat arbobi va sarkardaning harbiy san‘atga, davlat tuzilishi va mamlakatni boshqarishga oid qarashlari aks etdi.

“Kuch adolatda” shiori butun Amir Temur davlati hududida axloqiy va ma’naviy mezonga aylandi.

XIV-asrning ikkinchi yarmida Movarounnahr Yaqin va O‘rta Sharqning tijorat, iqtisod va madaniyat markaziga aylanib bordi. Chingizxon qo‘shinlari tomonidan tag-tubigacha vayron qilingan Samarqand, Kesh, Buxoro, Termiz, Toshkent, Marv, Hirot kabi va boshqa qadimiy shaharlar obod bo‘la boshladi. Masjidu madrasalar, maqbaralar, karvonsaroylar va hammomlar qurildi.

Ulkan va bepoyon mamlakatning poytaxti rutbasini olgan Samarqand, Amir Temurning niyatiga ko‘ra, kurrayi zamindagi eng chiroyli shaharga aylanishi kerak edi. Samarqand O‘rta Sharq va Markaziy Osiyoning eng yaxshi me’morlari to‘plangan shaharga aylandi. Me’mor va bunyodkor ustalarning bahamjihat sa’y-harakatlari tufayli jahon me’morchiligida yangi yo‘nalish paydo bo‘ldi va u ijodning go‘zal namunalarini in’om etdi

Amir Temur hayotlik paytida bunyod etilgan o‘nlab me’moriy yodgorliklar inson tafakkuri, aqli va salohiyatining benazir tajassumi edi.

Amir Temur XII-asrda yashagan islom ilohiyotchisi, shoir va mutafakkir Xoja Ahmad Yassaviy dahosiga ehtirom ko‘rsatib, uning sharafiga Turkiston shahridagi kichik daxma ustida ulug‘vor maqbara bunyod ettirdi. Maqbara bugungi kunda ham o‘zining salobati, ko‘rki va ajoyib sopol bezaklari bilan kishini hayratlantiradi.

Xoja Ahmad Yassaviy adolatni, insonning axloqiy poklanish va komillikka erishish g‘oyalarini targ‘ib etguvchi so‘fiylikning “yassaviya” tariqati asoschisi edi. Amir Temur Xoja Ahmad Yassaviyni o‘zining piri deb bilar, dinga kishilarni ma’naviy va axloqiy kamolotga yetaklovchi, mamlakat kuch-qudrati va ulug‘vorligini mustahkamlovchi kuch sifatida yondashardi.

XV-asr tarixchisi Sharafiddin Ali Yazdiyning guvohlik berishicha, Amir Temur “obodonchilikka arziydigan bir qarich ham yer bo‘sh qolmasin”, deb qayg‘urardi.

Ulkan va qudratli saltanat barpo etgan Amir Temur yangicha tarixiy vaziyatda mamlakatda ma’naviyatning gullab-yashnashi, yuksalishi va o‘tmish davrlarning oliy an‘analari tiklanishi uchun shart-sharoit yaratdi. Amir Temur va Temuriylar sulolasi vakillarining gumanitar sohalarga alohida e‘tibori tufayli XIV-XVI asrlarda yuksak ilmiy va ijodiy yutuqlarga erishildi.

Amir Temur va Temuriylarning ayollarga bo‘lgan mehribonlarcha munosabatlarini alohida ta’kidlab o‘tish joiz. Amir Temur o‘zining suyukli rafiqasi Bibixonim sharafiga Samarqandda ulug‘vor jome masjid qurdirdi. Bibixonim nomi bilan ataluvchi bu masjid Amir Temur davrining eng mahobatli binolaridan biri sanaladi. Masjid 1399-1404 yillarda

qurilgan va hozirga qadar yaxshi saqlangan. Buyuk bobokalonidan o‘rnak olgan boburiy Shohjahon suyukli rafiqasi Mumtoz Mahal begim uchun 1652 yilda maqbara - dunyo mo‘jizalaridan biriga aylangan nodir me‘moriy yodgorlik qurdirdi.

Amir Temur va Temuriylar davrida adabiyot, amaliy va tasviriy san’at rivojlandi. Ayniqsa, islomga qadar mavjud bo‘lgan devoriy monumental rasm va kitob miniatyurasi san’ati yuksaldi.

Amir Temur tarixda mohir diplomat va davlatlar o‘rtasida yaxshi munosabatlarni rivojlantirish, savdo-iqtisodiy aloqalarini yo‘lga qo‘yish tarafdori sifatida chuqur iz qoldirdi. U Yevropa va Osiyo o‘rtasida o‘zaro aloqalarni mustahkamlashga qaratilgan keng ko‘lamli ishlarni amalga oshirdi. Sohibqiron dunyoning turli mamlakatlari bilan aloqalar o‘rnatdi: bir tarafdin – Xitoy, Hindiston, ikkinchi tarafdin – Fransiya, Angliya, shuningdek, Usmonlilar imperiyasi, Ispaniya, Italiya, Misr va boshqa davlatlar.

Amir Temur savdo-iqtisodiy munosabatlar orqali xalqlar va mamlakatlar orasida yagona makon yaratishda misli ko‘rilmagan yutuqlarga erishdi. U Ispaniya qiroli Genrix III Fransiya qiroli Karl IV, Angliya qiroli Genrix saroylariga elchilar yo‘lladi; ayni paytda o‘z saroyida ispan, frantsuz, ingliz, xitoy va boshqa xorijiy mamlakatlarning elchilarini qabul qildi.

Amir Temur umrining ko‘p qismini yurishlarda o‘tkazdi. Sharqqa qilgan yurishi paytida Amir Temur 1405 yil 18 fevral kuni O‘ror shahrida vafot etdi. Uning jasadi Samarqandga olib kelinib, 23 fevral kuni Go‘ri Amirda, nabirasi Muhammad Sulon daxmasida dafn qilindi.

Yevropalik olimlar Amir Temur va uning faoliyati haqida bundan to‘rt yuz yil ilgari gapira boshlagan edi. 1553 yilda Florensiya (Italiya)da italyan olimi Perondino qalamiga mansub “Skiflik buyuk Tamerlan” kitobi bosilib chiqdi. Bu Yevropada Amir Temur haqidagi ilk ilmiy tadqiqot hisoblanadi.

Yevropa tillarida (ispan, ingliz, frantsuz) e‘lon qilingan yozma manbalar ichida birinchi o‘rinda ispan elchisi Rui Gonsales de Klavixoning “Samarqandga Amir Temur saroyiga sayohat kundaligi (1403-1406)” turadi. Buyuk Rembrandt Boburiylar zamonidagi hind miniatyuralaridan ilhomlanib, Amir Temurni uning vorislari Umarshayx, Zahiriddin Bobur, Humoyun va Akbar davrasida tasvirleydi.

XVI asrda yashagan mashhur ingliz shoiri va dramaturgi Kristofer Marloning “Buyuk Temur” nomli tragediyasida yosh Temurbek o‘zining tengsiz aqli, salohiyati va shijoati bilan jahon tarixidagi qudratli podsholardan biriga aylangani namoyish etilgan. Tragediya XVI asrgacha sahnadan tushmay, Angliyada teatr mavsumini boshlab bergan.

Bir necha yevropalik bastakorlar operalarda Amir Temur obrazini yaratganlar. XVI asr boshida italyan bastakori Gaspirmi “Tamerlan” operasini yaratdi. Mazkur opera Vena teatrida sahna yuzini ko‘rdi. Bastakor Leo uni Neapol teatrida sahnalashtirdi. Antonio Vivaldi, Skolari, Gendel va boshqa bastakorlar ham bu mavzuda musiqa asarlari yaratganlar.

Bugun jahonning ellikdan ortiq mamlakatida temurshunos olimlar ilmiy izlanishlar olib bormoqda. Temur va Temuriylar davriga bag‘ishlangan ko‘plab kitoblar chop

etilmogda. O‘tgan olti yuz yil mobaynida Yevropa tillarida Amir Temurga bag‘ishlab yozilgan salmoqli asarlarning soni 500 ga yetdi, Sharq tillarida esa 900 dan oshdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Temur va temuriylar saltanati. T. 1996 y.
2. Temur va Ulugbek davri tarixi T.1996 y
3. Amir Temur va temuriylar davrida madaniyat va san’at. T.1996 y
4. Abduraxmonov A. Ulugbek va uning rasadxonasi. T.1996 y
5. Axmedov B. Temur. T.1995 y
6. Axmedov B. Ulugbek. T.1994 y
7. Dadaboyev X. Amir Temurning xarbiy maxorati T.1996 y
8. Ibn Arabshox. Amir Temur tarixi. T. 1992 y.
9. Ibodov J. Matviyevskaya. Ulugbek shogirdi-Ali Kushchi. T. 1994 y.
- 10..Keren L., Saidov A. Amir Temur va Fransiya. T. 1996 y.
- 11..Muminov I. Amir Temurning Urta Osiè tarixida tutgan urni va roli. T. 1993
- 12.Amir Temur va Ulugbek zamondoshlari xotirasida.
- 13.Temurnoma. T. 1990 y.
- 14.Temurning me’moriymerosi. T. 1996 y.
- 15.Tuxtayev I. Temur va temuriylar tangalari. T. 1992 y. .